

La guerra dels mots i els mots de la guerra. La invasió d'Iraq a través del discurs periodístic

Margarida Bassols

Facultat de Ciències de la Comunicació
Universitat Autònoma de Barcelona
margarida.bassols@uab.es

Resum

La textualització dels fets noticiables col·labora d'una manera directa i fonamental en la construcció social de la realitat que ens envolta, perquè en configura un esquema conceptual en la ment dels receptors. Per elaborar aquest esquema, els periodistes decideixen la substitució lingüística dels participants humans que hi intervenen i de les seves actuacions, és a dir, la denominació dels actors i dels fets que aquests duen a terme.

D'aquesta manera, els mitjans de comunicació transmeten l'estructura que el seu domini institucional —fortament mediatitzat pel domini polític— vol donar sobre el coneixement d'un camp temàtic concret. Nosaltres hem escollit el de la «guerra d'Iraq» i hem mirat la manera com cinc diaris generalistes que es llegeixen a Catalunya (*ABC*, *Avui*, *El País*, *El Periódico* i *La Vanguardia*) han narrativitzat els fets que van tenir lloc durant el període bèl·lic «oficial» (20/3/03-10/4/03), sobretot en els titulars i els primers paràgrafs de les notícies, enunciat en què es concentra la tematització dels elements.

Paraules clau: discurs polític, discurs periodístic, pragmàtica.

Abstract. *The war of words & the words of war*

The textualization of newsworthy events collaborates in a direct and fundamental way in the social construction of the reality that surrounds us because, from it, a conceptual scheme is formed in the minds of the recipients. In order to elaborate this scheme, journalists determine the linguistic substitution of the intervening human participants, and of their actions; that is, they decide upon the denomination of the actors and events that they carry out.

In this way, the mass media transmit the structure that their institutional domain —highly mediatized by the political domain— wishes to give about the knowledge of a given thematic field. We have chosen that of the «war in Iraq» and have assessed the manner in which five non-specialist newspapers published in Catalonia (*ABC*, *Avui*, *El País*, *El Periódico* and *La Vanguardia*) have narrativized the events that occurred during the «official» period of conflict (20/3/03 to 10/4/03), above all with respect to headlines and the initial paragraphs of the news, these being statements in which the thematization of the elements is established.

Key words: media discourse, press, political discourse, lexis, pragmatics, discourse analysis.

Sumari

1. Discurs mediàtic i discurs polític	5. Les referències periodístiques a les accions dels contendents
2. Descripció del corpus analitzat	6. Anàlisi dels titulars dels dies clau
3. L'estructura de camp	7. Conclusió
4. Les referències periodístiques als protagonistes dels dos bàndols	8. Bibliografia

1. Discurs mediàtic i discurs polític

Una de les accions fonamentals dels parlants a l'hora de posar en funcionament el discurs és, sens dubte, la referència verbal, és a dir, la verbalització dels elements de la realitat de què parlen, la nominació d'aquests referents. És evident que no és el mateix anomenar algú «client» que anomenar-lo «pacient», ni presentar la parella com «la meva companya» o «la meva sòcia» que fer-ho com «la meva col·lega» o «la meva muller». Els parlants tenen el gran poder de seleccionar, entre les formes possibles, aquelles que s'adiuen més a la visió que posseeixen de la realitat, als conceptes mentals que els suggereix i a les reaccions emotives que els provoca¹.

L'exercici de la selecció lingüística, que va més enllà del lèxic estricte, ja que també té a veure amb l'ordenació dels elements dins de la frase o amb l'entonació amb què els emetem, no s'adiu gaire amb la pretesa objectivitat dels mitjans. De fet, el redactor, el periodista, tot i que no pot adoptar gaires punts de vista allunyats de la línia més o menys ideològica del mitjà per al qual treballa, tot i que està sotmès al coneixement dels fets sovint fragmentàriament i tan sols a través de les agències informatives, sí que té un marge d'actuació a l'hora d'escollir els termes que vol usar i la manera com els estructura i els ordena.

D'altra banda, a més, la pràctica lingüística del periodista està mediatitzada notablement pel discurs polític que té a veure amb els fets noticiables. Com diu Bordieu, el camp polític s'interrelaciona amb el camp mediàtic —el de l'interès social, l'autenticitat i la realitat—. Els textos periodístics estan farcits de citacions directes i indirectes que en fan uns veritables jocs de veus, en què les dels periodistes deixen de ser les conductores en moltes ocasions, per ser-ne tan sols les transmissores. Per un pur mimetisme, sovint en són fins i tot unes reproductores fidels i poc crítiques.

Si es té en compte que el 80% de les referències periodístiques tenen a veure amb el discurs dels polítics i la política, s'entén que la interrelació entre discurs periodístic i discurs polític sigui fonamental per comprendre la naturalesa de les seleccions que abans s'esmentaven. Tan sols cal pensar en els malabarismes

1. Per això és tan important tenir una riquesa de vocabulari que permeti acostar-se al màxim al que es vol comunicar, matisar al màxim el que es vol dir. La pobresa del llenguatge simplifica la realitat i la fa excessivament estereotipada.

mes que han fet els gestors de la vida política al llarg del segle XX respecte d'un concepte, d'altra part força unívoc, com és el de «camp de concentració». La duresa del terme, associat evidentment a la repressió nazi, ha fet proliferar un seguit d'eufemismes que els periodistes s'han apresat a naturalitzar: camp de refugiats, camp de presoners, camp de detenció. És fa difícil, però, establir matisos de pes entre el camp de detenció de Guantánamo i el camp de concentració de Buchenwald, si ens atenim a la defensa dels drets humans.

2. Descripció del corpus analitzat

Es considerarà com a unitat d'anàlisi d'aquest treball, l'acte de parla, seguint la terminologia d'Austin i Searle i de forta implantació en la filosofia del llenguatge i la pragmàtica. Un acte de parla és una activitat comunicativa vehiculada pel llenguatge, duta a terme per un parlant gràcies a la posada en funcionament d'un enunciat².

I el corpus estudiat estarà format per les notícies (titulars i cossos) d'un conjunt de diaris d'abast general, de venda a Catalunya, i redactats en català o castellà. Concretament els següents: *ABC*, *Avui*, *El País*, *El Periódico de Catalunya* i *La Vanguardia*.

D'aquestes notícies, se n'han analitzat els primers paràgrafs, per afavorir l'anàlisi d'un ventall més ampli de dies i d'emissors, i perquè en aquests paràgrafs és on es concentra el rovell de la informació i on sol aparèixer el tema lingüístic dels textos. S'ha deixat de banda, però, tot el que tenia a veure amb els «mots de la diplomàcia», per centrar-se en els que tenen com a referent la confrontació física.

S'han repassat més de cinc-cents articles i titulars editats durant els dies de la fase bèl·lica de la invasió d'Iraq, concretament entre el 20 de març de 2003, dia en què les tropes anglo-nord-americanes van començar l'atac, i el 10 d'abril de 2003, moment en què els americans van prendre el centre de Bagdad i van enderrocar el règim de Saddam. Aquest període, els límits del qual han estat determinats pel discurs polític d'un bàndol —el nord-americà— com els de la «guerra», va ser objecte de textualització per poder-lo incloure dins d'un esquema narratiu, controlat i gestionat des d'uns mesos abans per les autoritats nord-americanes. La seqüència cronològica dels fets hauria estat la d'aquest esquema:

- 1r. Atac 11-S, mostra d'una amenaça terrorista d'abast mundial controlada per Al Qaida i menada contra l'eix del bé per un eix del mal.
 - 2n. Lluita reactiva contra la seu principal de la xarxa terrorista Al Qaida, a l'Afganistan; enderrocament del règim talibà i alliberament de la població afganesa.
2. Per a més informació sobre els actes de parla en català, consulteu BASSOLS, M. (2001): *Les claus de la pragmàtica*. Vic: Eumo, capítol 3.

- 3r. Continuació de la campanya antiterrorista mundial amb la invasió de territori iraquí i l'enderrocament del seu règim, primer component de l'eix del mal que dona suport al terrorisme. Alliberament consegüent de la població iraquiana.

Aquesta seqüenciació narrativa aconseguix fer un discurs ahistòric de la invasió, sense antecedents colonials, per exemple, i afavoreix l'imaginari racional i col·lectiu de l'ocupació del territori iraquí amb una bipolarització del conflicte del tipus «agressor-víctima». La víctima globalitzada, el món occidental, té dret a reaccionar i defensar-se d'un perill imminent que li crea un sentiment d'angoixa. La víctima particularitzada, la població iraquiana, té dret a alliberar-se del jou de la dictadura. L'eix del bé aconseguix una justificació de la seva acció bèl·lica basant-se en el valor sagrat de la seguretat col·lectiva mundial i del benefici dels pobles subjugats³. El seu discurs de ficció esdevé indiscutible i inqüestionable.

Els enunciats mediàtics analitzats s'independitzen, tanmateix, de la subordinació a aquesta versió política en un grau força notable. I ho faran sovint posant-se al costat i a favor de la població iraquiana, amb qui gran part dels ciutadans occidentals se sent, malgrat les diferències culturals i religioses, fortament identificada⁴.

3. L'estructura de camp

Segons Van Leeuwen⁵, estudiós i seguidor de la gramàtica funcional de Halliday, per veure de quina manera els mitjans de comunicació de massa organitzen les activitats socials, és a dir, fan una construcció social de la realitat, és fonamental l'anàlisi de la substitució lingüística dels participants humans que hi intervenen i de les activitats que hi duen a terme. L'autor ens parla de l'*estructura de camp*, és a dir, de l'estructura que mostra la manera com un domini institucional determinat ha construït el coneixement sobre algun camp temàtic concret. És l'estructura usada *en el text*, més que no pas l'estructura *del text*. Per exemple, l'estructura de camp faria referència a la construcció del coneixement que la institució «mitjans de comunicació» ha bastit sobre la invasió d'Iraq, objecte d'aquest estudi.

Van Leeuwen postula que *els participants* en un esdeveniment poden ser recontextualitzats mitjançant aquest seguit d'opcions binàries, que nosaltres projectarem sobre el corpus analitzat:

3. Seguint el que Vázquez Montalbán anomenava «la teologia de la seguretat».
4. A l'Estat espanyol, potser a causa de l'experiència encara viva del que és una dictadura i del paper dels EUA en la postguerra.
5. VAN LEEUWEN, T. (1993): «Genre and field in critical discourse analysis: a synopsis», a *Discourse and society*, vol. 4 (2), p. 193-223.

1) *Inclusió/exclusió*. Si són referits explícitament o no en el text.

*Las tropas de EE.UU. avanzan hacia Iraq (La Vanguardia)/
Comença la guerra (Avui)*

Fernández⁶ fa notar, en una anàlisi del discurs televisiu de la guerra de Bòsnia, que moltes vegades l'agressor esdevé invisible gràcies a recursos com ara la integració dins d'un esdeveniment genèric nominalitzat, com ara «combat», «guerra» o «violència»; la passivització, com ara en «la capital ha estat assetjada», i la metonímia, com ara en «los bombardeos de los B-52 dejan Sadam sin el control de Irak», en què els pilots dels bombarders queden completament tapats.

2) *Activació/passivització*. Si tenen un paper actiu en l'activitat o no.

*Els EUA llancen els primers atacs contra Bagdad (Avui)/
Los iraquíes quedaron bajo custodia de la policía (ABC)*

3) *Subjecció/benefici*. Com a objectes directes, és a dir, com a objectiu o propòsit; o com a objectes indirectes, és a dir, com a beneficiaris o receptors de l'activitat.

*Tancs britànics aixafen l'avanç iraquí a Bàssora (El Periódico)/
Bush deja en manos del general Franks la operación «Libertad iraquí» (ABC)*

4) *Personalització/impersonalització*. Denotats amb nom o pronom humà, o no.

*Cau Saddam (Avui)/
El régimen de Bagdad se desploma (El País)*

5) *Generització/especificació*. Representats de manera genèrica o no.

*Las tropas avanzan hacia la capital (El País)/
Las tropas de EE.UU. avanzan hacia Iraq (La Vanguardia)*

6) *Individualització/assimilació*. Amb un pronom, nom propi o nom comú en singular en el cas de la individualització. O amb els dos processos del punt 7 en el cas de l'assimilació.

El Séptimo de Caballería cabalga de nuevo (ABC)

7) *Col·lectivització/agregació*. Amb noms i pronoms plurals, o amb noms col·lectius, en el primer cas. Amb quantificadors, definits o indefinits, i numerals, en el segon.

6. FERNÁNDEZ, M. (2001). «Un conflit parmi d'autres», a *La télévision et la guerre. Déformation ou construction de la réalité? Le conflit en Bosnie (1990-1994)*, p. 57-61.

*Tanques y tropas anglo-americanas toman el primer enclave en el sur (La Vanguardia)/
Cinc milions d'habitants de Bàssora estan assetjats (Avui)*

8) *Determinació/indeterminació.* Com un individu o grup determinat, o no.

*Els americans prenen amb escassa resistència el control d'una Bagdad òrfena dels capítosts del règim (Avui)*⁷

9) *Nominació.* Amb nom propi.

Sadam promete una victòria ràpida (ABC)

10) *Classificació/funcionalització.* Mitjançant un nom o un sintagma nominal que expressi una categoria, o mitjançant un que expressi un paper social institucional.

*Forces americanes i britàniques de terra penetren pel sud de l'Iraq (Avui)/
El líder opositor ha escoltat la postura dels EUA (Avui)*

11) *Espacialització/somatització.* Mitjançant una localització amb què estiguin associats els protagonistes, o mitjançant una referència sinecdòquica.

*L'exèrcit iraquíà intenta trencar el setge de Bàssora (El Periódico)/
La Casa Blanca prepara a los estadounidenses para una guerra «que va a costar vidas» (El País)*

Pel que fa a la espacialització en la guerra de Bòsnia, Fernández⁸ també hi detecta una proliferació d'etnònims (iugoslaus, eslovens...) a l'hora d'identificar els bel·ligerants.

12) *Supressió.* Sense referència als agents dels fets.

Els míssils massacren 60 civils a Bagdad (El Periódico)

Per aconseguir l'assimilació del model narratològic esmentat abans, pot ser molt eficaç la mitificació del conflicte mitjançant un grau determinat d'abstracció i el manteniment de l'anonimat dels actors implicats. És fonamental no presentar-hi mai persones concretes, que tinguin un paper en cada un dels bàndols. Es tracta de marcar, per un costat, unes tropes que bombardegen i envaeixen i, per un altre, una població civil alliberada i, de vegades, col·lateralment afectada. La simplificació afavoreix l'assimilació i l'acceptació dels fets per part del ciutadà receptor de la notícia. Evidentment, no tots els diaris actuen igual, ni enfoquen igual els afectats.

7. La indeterminació dels grups sol ser inexistent en els mitjans, evidentment resulta poc informativa.

8. Ídem.

Però aquesta simplificació pot tenir encara un altre resultat pervers: la desaparició completa dels defensors del territori⁹.

13) *Emmagatzematge/elisió*. No referits respecte d'una activitat o reacció concreta però sí respecte d'una altra del mateix text, mai de la mateixa oració. O no referits respecte d'una activitat de què sí que ho són en alguna altra part de l'oració.

Las tropas de EE.UU. avanzan hacia Iraq. Fuerzas *anglo*-americanas ya se hallan en posición de ataque (*La Vanguardia*)¹⁰
EE.UU. lanza un último bombardeo sobre Bagdad y pone en marcha la ofensiva terrestre (*El País*)

4. Les referències periodístiques als protagonistes dels dos bàndols

L'ABC es refereix al bàndol dels EUA amb els mots següents:

blindados americanos, la CIA, los efectivos terrestres, las fuerzas aliadas, el Pentágono, los señores de la guerra, los soldados estadounidenses, las tropas especiales, los bravos marines, el general Franks, el Séptimo de Caballería...

I al dels iraquians amb:

civiles iraquíes, población civil, el dictador iraquí, Iraq, los líderes iraquíes, los prisioneros de guerra, los refugiados, Sadam, el régimen de Sadam, Sadam y sus fieles, la Guardia Republicana, la jerarquía política, la resistencia iraquí, un barullo de iraquíes, caótico ejército de espontáneos, el enemigo, víctimas inocentes, el iraquí de a pie...

L'Avui, al seu torn, anomena els referents del bàndol del bé:

l'aliança kurdo-americana, la Casa Blanca, la CIA, la coalició, els embarcats, els Estats Units, l'exèrcit britànic, els marines, els nord-americans, el Pentàgon, els responsables militars, els serveis secrets britànics, les tropes britàniques, les tropes nord-americanes...

9. Fernández ja havia denunciat aquest fet respecte dels combatents bosnians en la guerra de l'antiga Iugoslàvia. Això respon a l'interès de presentar l'altre bàndol, el que no és nostre, com una cosa desorganitzada, sense identitat. Hem pogut comprovar que aquest fet ha continuat un cop acabada la fase declaradament «bèl·lica» del conflicte, mitjançant les qualificacions de «subversió» o de «sabotatge» aplicades a qualsevol acció de resistència i defensa organitzada en territori iraquí.
10. Les tropes britàniques han estat emmagatzemades en la primera oració. De fet, durant tot el conflicte la mobilitat ha anat associada molt més a les tropes nord-americanes. Les del Regne Unit han aparegut sobretot a l'hora de fer «l'ocupació "amable" de Bàssora, com diu *El Periódico*.

I els de l'altre bàndol:

els civils indefensos, els combatents, desenes de morts, les divisions operatives, els efectius iraquians, l'exèrcit iraquí, les faccions rebels, els focus de resistència, homes, dones i nens, els iraquians, els pacients, la població, el president de la república, el règim de Saddam Hussein, Saddam, les víctimes...

Per la seva part, *El País* es refereix als protagonistes del bàndol dominant amb:

los aviones de Estados Unidos, los barcos de guerra de Londres y Washington, los comandos, los comandos de la CIA, Estados Unidos, la máquina de guerra estadounidense y británica, los paracaidistas, el poder imperial, los soldados aliados, las tropas anglo-americanas, tropas británicas y norteamericanas, las tropas de los Estados Unidos, las tropas invasoras, Washington...

I al bàndol perdedor amb:

ciudadanos de la ciudades, el ejército de Sadam, la gente, Irak, los iraquíes, la población iraquí, los refugiados, el régimen de Sadam, el régimen iraquí, Sadam, soldados iraquíes, víctimas civiles...

El Periódico fa referència als atacants amb:

l'aliança militar anglo-nord-americana, els aliats, l'aparell militar, la Casa Blanca, la CIA, els combatents, EUA, la infanteria, els marines, els paracaigudistes, el Pentàgon, soldats, les tropes de l'oncle Sam, les tropes dels Estats Units, les tropes invasores, les tropes ocupants...

I els iraquians són representats per:

els iraquians, els combatents iraquians, els defensors de Bagdad, el dictador iraquí, els fedaiïns de Saddam, una fila de soldats desarmats, les forces iraquianes, les forces militars del règim, la Guàrdia Republicana, els milicians del Baas, petites bosses de resistència, el règim de Saddam Hussein, els soldats...

I finalment, *La Vanguardia* representa els aliats mitjançant:

la alianza anglo-americana, el ejército aliado, el ejército norteamericano, Estados Unidos, las fuerzas aliadas, las fuerzas anglo-americanas, las fuerzas de la coalición, fuerzas ocupantes, los ocupantes, los soldados de EE.UU., las tropas, tropas aliadas, las tropas anglo-americanas, Washington...

I els iraquians amb:

la artillería de Saddam Hussein, civiles, el ejército iraquí, el enemigo, la Guardia Republicana, fuerzas difusas y fragmentadas, los heridos, mujeres iraquíes,

niñas dolientes, Iraq, el régimen baasista, el régimen iraquí, la resistencia, las tropas iraquíes, las víctimas civiles, víctimas inocentes...

A l'hora d'aplicar les propostes de Van Leeuwen a aquestes referències, se n'extreu un seguit de constants. En el bàndol nord-americà i pel que fa a la inclusió o exclusió dels protagonistes de les accions, s'ha de destacar que sempre se'ls hi inclou amb un grau d'activació («EE.UU. ultima el ataque a Irak»), i tan sols són implícits en algun titular («Comença la guerra»)¹¹.

La majoria de vegades les referències corresponen, a més, a una representació amb assimilació per col·lectivització d'un grup determinat, mitjançant formes en plural («les tropes nord-americanes», «los aviones de los Estados Unidos», «blindats nord-americanos», «els serveis secrets britànics», «tropes de l'oncle Sam») —amb «tropes» com la forma més usada— o mitjançant noms col·lectius («l'exèrcit britànic», «l'aliança kurdo-americana»). Tan sols alguns personatges rellevants, com Bush, Rumsfeld o Franks, reben una individuació¹².

La referència a grups grans i homogenis evita els matisos i reforça l'esquema inicial de que s'ha parlat abans.

I la representació apareix amb una classificació («britànic», «kurdoamericana», «de l'oncle Sam») més que no pas amb una funcionalització («señores de la guerra», «el Séptimo de Caballería»). Aquesta classificació s'aconsegueix sovint directament amb un nom del tipus «els aliats», «els contendents», «els embarcats». S'ha de destacar que no hi surten mai «els atacants» o «els invasors», que són suavitzats amb una interposició del mot «tropes» («les tropes invasores», «les tropes atacants»).

L'espacialització, que associa el referent amb un lloc que li és propi («blindats americans», «un comboi kurd», «los aviones de Estados Unidos»), al seu torn, hi és tan present com la somatització mitjançant una sinèdoque (per exemple «EUA» pel govern del país, o «Iraq» per la població iraquiana, però gairebé mai al revés, «EUA» per la població nord-americana i «Iraq» pel govern iraquí). Hi ha també alguns casos de nominació —ús de noms propis—, com ara «Bush», «la CIA», «el Pentàgon», amb una metàfora basada en la forma, i «la Casa Blanca», amb una metàfora basada en el color.

Per tant, la representació prototípica del bàndol americà és:

ACTIVACIÓ
+ COL·LECTIVITZACIÓ (de l'exèrcit)
+ ESPACIALITZACIÓ

Si apliquem l'esquema al bàndol iraquí, els resultats són una mica diferents. També hi domina la inclusió dels protagonistes, però sovint amb una

11. Que pot ser una inversió de l'ordre habitual Subjecte + Verb, una topicalització equivalent a «La guerra comença», o senzillament una oració amb el subjecte el·lìdit, equivalent a «EUA comença la guerra».

12. El dia de l'inici del conflicte només l'ABC afirma en un titular: «Bush ordena el ataque».

passivització («els EUA llancen els primers atacs contra Bagdad», «EE.UU. invade Irak»). L'activació dels americans i els seus socis supera del tot la dels iraquians, que reben més aviat un paper passiu, no existeixen tant com a subjectes actius. De vegades, la imatge que se n'arriba a donar és que no fan res, que esperen¹³.

Sobretot recuperen l'activació al final del període («El embajador de Irak ante la ONU reconoce la derrota de Saddam», «Cau Saddam», «El régimen de Saddam se desploma»).

L'assimilació per col·lectivització també hi domina, tant amb sintagmes nominals en plural, com ara «civiles iraquíes» o «los contendientes» —que iguala perillosament les dues parts—, com amb algun nom col·lectiu: «el régimen de Saddam», «la població», «la población kurda iraquí». Però aquí es troben assimilacions per agregació («cinc milions d'habitants», «desenes de morts», «mil iraquíes», «quince mil personas», «15 o 20 soldados iraquíes»)¹⁴.

A més, mentre que en el bàndol anterior les referències anaven adreçades a l'exèrcit, en aquest l'enfocament afecta «los civiles iraquíes», «los líderes iraquíes», «los prisioneros de guerra», «los refugiados», «las tribus kurdas», «homes, dones i nens», «els pacients», «les víctimes», «los ciudadanos de las ciudades», «las mujeres iraquíes», «las víctimas civiles». Hi ha una voluntat de fer una fotografia matisada dels afectats.

La individualització, però, hi és més present, sobretot a l'hora d'esmentar el dictador («el secretari general del partit», «el president de la república», «el dictador iraquí») i algun altre polític («el líder opositor»). I la nominació es projecta sobre els habitants del país, representats per una sinècdoque («Iraq»), i sobre el seu màxim dirigent («Saddam»).

Pel que fa a la classificació, i deixant de banda l'omnipresent «iraquí/iraquiana», és molt més diversa i matisada que no pas la nord-americana. Els afectats iraquians són qualificats com: «civils indefensos», «faccions rebels», «víctimes civils», «iraquíes exiliados», «una Bagdad òrfena de capítostos». La classificació mitjançant noms es dona en aquest cas en «refugiats», «víctimes» i «defensors».

Per consegüent, la representació típica del bàndol iraquí és:

PASSIVITZACIÓ
+ COL·LECTIVITZACIÓ (de la població)
+ CLASSIFICACIÓ per categories

Es podria dir, resumint molt la representació global que s'ha fet del conflicte des dels mitjans, que els fets han estat aquests:

13. Només cal recordar l'expressió de l'ABC: «Se recogían con una inmensa calma a esperar lo que les caiga del cielo».
14. Cosa que marca una diferència amb el bàndol dominant, que apareix poc agregat. Sembla que la quantificació dels danys personals iraquians, dels afectats directament, sigui fonamental.

Grups de personatges gens identificats pertanyents als exèrcits nord-americà i britànic han fet unes accions¹⁵ que han afectat grups determinats de la població d'Iraq, mentre es donava una resistència¹⁶ desorganitzada en el territori.

De la comparació entre els diversos mitjans, podem arribar a la conclusió que, en general, es parla de la població d'Iraq i de l'aparell militar anglo-nord-americà, i que no tots els diaris dediquen la mateixa atenció a la població afectada pel conflicte.

En l'apartat de matisos, es pot destacar la visió diferent que tenen de la resistència alguns dels diaris. Mentre l'*ABC* parla de «caòtico ejército de espontáneos» i l'*Avui* de «faccions rebels» o «focus de resistència», *El País* es manté en un terreny neutral amb «soldados iraquíes», per exemple, i *El Periódico* va més enllà esmentant «els defensors de Bagdad».

Pel que fa la denominació dels exèrcits atacants, l'*ABC* col·labora molt més a l'èpica del bàndol nord-americà, en tractar els seus components de «bravos marines» o de «señores de la guerra». *El País*, *El Periódico* i *La Vanguardia*, per esmentar-los, empren els termes «tropas invasoras» o «fuerzas ocupantes», *El País* fins fa referència a «el poder imperial» i «la maquinaria de guerra estadounidense». En fer-ho, marquen una presa de posició completament oposada a la de l'*ABC*. L'*Avui* es manté en una certa neutralitat entre aquests dos extrems, amb «tropes nord-americanes» o «britàniques».

El que és remarcable, però, és que l'exèrcit iraquí, com ja hem dit, no arriba mai a tenir la categoria de protagonista actiu en cap mitjà, sempre hi és un actor reactiu i, sovint, passiu.

Tots els diaris presten atenció a dos aspectes de l'estratègia bèl·lica dels nord-americans: els serveis d'intel·ligència, concretament la CIA (*El Periódico* és el que ho fa menys), i la cúpula militar, és a dir, el Pentàgon (*El País* ho fa menys).

S'anomena molt més Saddam que Bush. Es transmet, doncs, la sensació que qui mana i porta les accions són els militars de la coalició, en un bàndol, mentre que en l'altre la responsabilitat i la gestió recau sobre el dictador¹⁷.

Tots els diaris s'entretenen a descriure l'exèrcit americà. En donen l'estructura, les jerarquies, les armes, els mitjans de transport. Alguns, com ara l'*ABC*, *El Periódico* i *El País*, a més, expliquen l'armament del bàndol iraquí els primers dies. Després, tan sols *El País* dedica esforços a detallar les estratègies del seu exèrcit.

15. Més endavant veurem quines.

16. És interessant observar que l'ús que es fa del substantiu *resistència* per referir-se a l'activitat dels iraquians s'adiu amb el significat polític d'aquest mot, és a dir, «oposició a les forces invasores» precisament. Però en un sentit més col·loquial té el perill de no presentar una connotació que sí que hauria tingut *defensa*, resistència a un canvi indesitjat, sosteniment d'una cosa justa —la pròpia independència política—. Que el règim iraquí fos una dictadura deu haver influït, sens dubte, en la tria.

17. Això pot servir per reforçar la idea que el que es vol és la caiguda del dictador i que ell és el responsable màxim de la situació que es vol canviar.

5. Les referències periodístiques a les accions dels contendents

Els participants en un esdeveniment noticable i reportat poden ser caracteritzats, a més de nominant-los, mitjançant les actuacions que se'ls atribueixen.

En aquest sentit, l'*ABC* parla de tot un seguit d'accions fetes pels nord-americans i els seus aliats:

afrenta una inesperada resistència, un ataque teledirigido, ataques, ataques selectivos, bombardeos invisibles, se ceban en los colosales palacios, decapitar el régimen iraquí, guerra contra Irak, guerra preventiva, hostilidades, intervención en Irak, intervención militar...

Els iraquians, en canvi, actuen així:

atacaron con armas automáticas, aumentan su moral, cierran filas, confían en la puntería de los proyectiles, estan dispuestos a combatir, colocan minas, han muerto, sólo presentan lesiones de carácter leve, se recogían con una inmensa calma a esperar lo que les caiga del cielo, recibe la invasión terrestre, fuerte resistència, esporádica resistència, siguen quemando toneladas de petróleo, bloqueados en tierra de nadie...

L'*Avui* ho fa així amb les dels uns:

atac aerí massiu, avancen cap a la capital, avenços angloamericans, bombardegen, bombardejos aliats, confisquen els béns iraquians, continuen la seva ofensiva, demostració de força, desfermen una tempesta de míssils, s'endinsen, guerra contra l'Iraq, han atacat, han desposseït el règim d'armes de destrucció massiva, han envaït, llancen una ofensiva, penetren pel sud...¹⁸

I així amb les dels altres:

atac iraquí amb míssils, han bombardejat i assaltat, primeres desercions, una emboscada de tropes, està a punt d'usar armes prohibides, focus de resistència, intenten sobreviure, van llançar dos míssils menors, moren, pateixen, pateixen un intens bombardeig, inesperada resistència, resisteix, han resistit, resulten ferides, van respondre als bombardejos, segueix sota el foc...

El País prefereix optar, en el cas del bàndol americà, per les accions següents:

Arrasan el distrito gubernamental, avanzaban, avances aliados, bombardeo y asalto, el ataque, dejan un rastro de soldados iraquíes muertos, hicieron prisioneros, inician la invasión terrestre, lanza el ataque, lanzan un intenso bombardeo, se mueven hacia Irak, ofensiva aliada, penetraron, ralentizan su avance, sufren bajas, los campos de petroleo, tratan de debilitar las defensas...

18. Amb una freqüència molt més alta que les altres expressions.

I en el dels iraquians per:

acosaban la retaguardia, un ataque de mísil iraquí, soldados capturados y exhibidos, comunicados militares iraquíes, derriban un helicóptero, espera el asedio, esperan el ataque final, fortifican sus defensas, frenó el avance, huyen, mueren, queman pozos de petróleo, resistencia, fuerte resistencia, se rinden, sitúan sus unidades mejor, tendían trampas, tomaban aliento, toman posiciones estratégicas, utilizaban tácticas casi guerrilleras, yacimientos incendiados...

El Periódico representa així les activitats dels uns:

atac selectiu massiu, bombardejarà, ferotges bombardeos, terrorífics bombardeos, controlar total i unilateralment, imparable estratègia bèl·lica de Washington, derrocar per la força, desplegament militar, destrueix, fulminant ofensiva aèria, incursió, instaurar un protectorat, intent de magnicidi, intervenir militarment, la invasió nord-americana, joc brut de l'espionatge, llançaran bombes, la progressiva *ocupació amable* de Bàssora, operació bèl·lica, operatiu bèl·lic, planeja aixafar, plans bèl·lics, plans per governar, resistència, setge...

I les dels altres, així:

acció agressiva, intenten aturar les tropes nord-americanes, contraataca, defensa sense possibilitats, desarmament real, dispara míssils *scud*, estratègia de terra cremada, frenen l'avanç, fustiguen les tropes invasores, intenten trencar el setge, oposen resistència, organitzar línies defensives, pateixen una apocalipsi, pateix un diluvi de foc, van patir el primer atac, recorren a una guerra de guerrilles, es rendeixen, es van rendir, resistència desorganitzada, van aconseguir repel·lir, presenten escassa resistència, tàctiques guerrilleres...

I, finalment, *La Vanguardia* diu el que fan els aliats amb aquestes paraules:

acechan Bagdad, asaltan, ataque anglo-americano, ataque masivo norteamericano, avanzan, bombardeaban, continuaban su avance, controlan, despliegue, devastan un barrio, entraban, guerra, la guerra de verdad, hacen una incursión, la invasión avanza, luchan, matan, ofensiva de envergadura, ofensiva militar, ofensiva terrestre, topa con la resistencia iraquí.

I el que fan els iraquians, amb aquestes:

acción antiaérea, caen bajo control americano, despliegue militar iraquí, entonaba cánticos de combate, huyen de Bagdad, libran una dura batalla para frenar a los anglo-americanos, protege Bagdad, tácticas de guerrillas.

El primer que s'ha de destacar en aquest apartat és el desequilibri manifest entre la referència a les accions dels aliats i la referència a les accions dels iraquians. Aquells que «tenen mobilitat» són els del bàndol aliat, mitjançant

accions agressives del tipus: atacs, guerra, hostilitats, bombardejos, demostració de força, invasió, ocupació, desposseïció, saqueig, ofensiva, bel·licisme, confrontació, destrucció, derrota, intervenció, joc brut, contessa, aixafament, setge... *El Periódico*, a més, de referir-s'hi mitjançant substantius o verbs d'acció, les qualifica amb un seguit d'adjectius: control «total i unilateral», «ferotges/terrorífics» bombardejos, «fulminant» ofensiva, «imparable» estratègia «bèl·lica», contesa «cruenta»... El diari que posa més èmfasi a l'hora d'introduir adjectius axiològics, amb una càrrega valorativa, és sens dubte *El Periódico*.

El domini del bàndol aliat era total des del començament, i així ho van manifestar els diaris analitzats, des del primer dia. *L'ABC*, en un intent de suavitzar els fets al començament de la contesa, usava «guerra preventiva» i afirmava que «los heridos eran “leves” i que «las bombas eran “precisas” y no “ciegas” como las convencionales a las que estábamos acostumbrados». *El Periódico* insisteix en la planificació de l'activitat, amb «planeja aixafar», «plans bèl·lics» i «plans per governar». Dos enfocaments ben diferents.

Si parem atenció a les formes que representen les activitats de l'altre bàndol, en sobresurt el mot *resistència*, usat per tota la premsa estudiada. Aquesta resistència, qualificada a més per *El Periódico* de «desorganitzada» i per *l'ABC* de «fuerte» en algunes ocasions però «esporàdica» en d'altres, es concreta en «emboscades», «jaciments incendiants», «estratègia de terra cremada» i «tàctiques guerrilleres».

En resum, podem esquematitzar la referència a les actuacions dels invasors i els envaïts de la manera següent:

Els exèrcits aliats han avançat pel territori iraquí i han atacat una població que ha resistit amb tàctica de guerrilles.

En general, l'exèrcit iraquí no gaudeix de la categoria de protagonista actiu. En alguns moments d'aquest període, es va poder arribar a pensar que era un exèrcit fantasma, inexistent. Va ser neutralitzat amb els mots, però també amb les imatges que ens arribaven per les cadenes de televisió.

6. Anàlisi dels titulars dels dies clau

Després del repàs a les nominacions que els textos periodístics van fer dels actors i de les accions durant la primera fase de l'ocupació de l'Iraq, pot ser interessant aplicar una anàlisi comparativa als titulars dels dies clau. Concretament, als dels tres primers de la invasió, el 20, el 21 i el 22 de març de 2003, i als del que es pot considerar el primer de l'ocupació total del territori, el de la caiguda del règim, el 10 d'abril.

20/3/2003

ABC: Bush ordena el ataque.

Avui: Espera angoixant.

Avui en línia: Comença la guerra.

El País: EE.UU. ultima el ataque a Irak.

El Periódico: A punt. Las tropas dels EUA, preparades per envair Iraq.

La Vanguardia: Las tropas de EE.UU. avanza hacia Iraq.

21/3/2003

ABC: EE.UU. invade Irak tras el intento de decapitar el régimen de Sadam.

Avui: Ofensiva terrestre.

El País: EE UU lanza un último bombardeo sobre Bagdad y pone en marcha la ofensiva terrestre.

El Periódico: Atac total.

La Vanguardia: Empieza la invasión terrestre de Iraq.

22/3/2003

ABC: Los bombardeos de los B-52 dejan a Sadam sin el control de Irak.

Avui: Diluvi de foc.

El País: Bombardeos masivos arrasan el distrito gubernamental de Bagdad.

El Periódico: Bombardeig atroç de Bagdad. Avanç ràpid a tot l'Iraq.

La Vanguardia: Infierno en Iraq.

10/4/2003

ABC: Cae Bagdad, cae Saddam.

Avui: Cau Saddam¹⁹.

El País: El régimen de Sadam se desploma.

El Periódico: Enfonsada (referint-se a la imatge de Saddam).

La Vanguardia: El fin de Saddam²⁰.

En general, es pot destacar, d'una banda, que el mot *atac* és utilitzat explícitament per l'*ABC* i *El País*, o implícitament per *La Vanguardia*, mentre *invasió* és escollit per *El Periódico* i *guerra* per l'*Avui*.

S'ha de remarcar, però, que els mitjans encara no es fan ressò de l'esclat de les bombes, sinó de la seva preparació, és el moment de la decisió més que no pas de l'acció bèl·lica. Pel que fa a la representació dels actors, també l'*Avui* es desmarca. Mentre l'*ABC* els personalitza en «Bush», i *El País*, *El Periódico* i *La Vanguardia* ho fan amb els «EUA», l'*Avui* els amaga darrere d'una nominalització dels fets, amb el mot *guerra*. És la guerra qui comença, com si ningú no la provoqués; els participants hi són suprimits del tot. D'altra banda, quan hi ha objectivació del destinatari es prefereix el mot *Iraq*.

El dia 21, la paraula *invasió* és escollida per l'*ABC* i *La Vanguardia*, mentre que l'*Avui* i *El País* prefereixen un terme molt pròxim, equivalent a «un atac

19. L'*Avui* posa una pestanya vermella a sobre dels titulars amb el lema «Guerra del Golf» des del 20/3/2003 fins al 16/04/2003.

20. El dia 1 de maig Bush fa una declaració final des del portaavions *Abraham Lincoln*, per dir que la guerra contra el terrorisme no s'ha acabat, que no s'ha arribat a la victòria total.

a l'enemic», però més neutre: «ofensiva». I *El Periódico* recorre a «atac total». S'amaga el mot *guerra*. L'*ABC* destaca que la invasió ha estat l'últim recurs de què ha disposat els EUA, per justificar-la. I tots, menys l'*ABC* i *El Periódico*, en destaquen el caràcter terrestre.

El dia 22, es focalitzen els bombardejos. L'*ABC* els fa extensius a tot l'Iraq, n'indica els responsables i considera que l'efecte ha estat la pèrdua de control per part de Saddam, que apareix, doncs, com a destinatari de l'actuació. En canvi, *El País* i *El Periódico* només projecten els bombardejos sobre un districte de Bagdad i els assignen un efecte devastador. L'*Avui* i *La Vanguardia* mostren la seva capacitat retòrica amb: «Diluvi de foc» i «Infierno en Iraq», totes dues expressions manllevades de l'univers bíblic. Veiem, doncs, que s'hi dóna una generalització progressiva del fenomen, d'un «districte de Bagdad» a tot Bagdad, i de «Bagdad» a tot l'Iraq.

El dia 10, finalment, el conflicte entra en una fase diferent. El final del període estudiat és activat com «una caiguda» del règim o de Saddam, en l'*ABC*, l'*Avui* i *El País*; mentre que *La Vanguardia* prefereix parlar de «final». Tan sols *El Periódico* es desmarca i usa una imatge que actua metonímicament: l'enfonsament de la imatge de Saddam per l'enfonsament del règim. És molt expressiva l'argumentació implícita emprada per l'*ABC*: «Cae Bagdad, cae Saddam», equivalent a «com que ha caigut Bagdad, ha caigut Saddam». L'*Avui* s'afegeix a aquesta proposta, amb l'afirmació de la caiguda del dictador. En cap cas, però, no hi surten els agents de la caiguda, els qui l'han provocada. Es prefereix donar el paper protagonista a l'efecte, a l'enfonsament, caiguda o final del dictador i del règim. Saddam està nominalitzat en tots els diaris, menys en *El Periódico*, que prefereix recórrer a una relació anafòrica entre la fotografia de portada i el text, en què també suggereix que «com que s'ha enfonsat la imatge, s'han enfonsat el dictador i el seu règim».

7. Conclusió

En aquest estudi, s'ha analitzat la manera com els mitjans han transmès un coneixement determinat, un esquema narratològic concret, sobre el camp temàtic de la invasió de l'Iraq, durant els vint dies primers del conflicte. S'hi ha posat de manifest, a través de l'estudi de les seleccions lèxiques que han aplicat diversos diaris de l'Estat espanyol als actors de les notícies i a les seves accions, la manera com la premsa ha configurat un escenari i ha escollit uns papers per als protagonistes de cada un dels bàndols.

Els esdeveniments polítics són el resultat de la combinació de moltes variables, i sovint d'unes quantes que s'escapen a la racionalitat humana. Quan els mitjans s'acosten a un fet que és susceptible de ser notícia a causa del seu interès social, han de filtrar totes les variables que els arriben, i de què ells tenen coneixement, per fer-ne un paquet racionalment assimilable, per transmetre'n un relat que s'adigui amb l'imaginari col·lectiu i amb un cert consens dels valors. A més, s'han de sotmetre a uns criteris de versemblança i autenticitat, i s'han d'adaptar a unes exigències de brevetat, simplificació i fragmentació.

Amb tots aquests condicionants, més molts d'altres de tipus empresarial i polític, la selecció dels mots usats esdevé fonamental.

Resumint i simplificant força, podríem dir que les versions resultants dels diversos diaris analitzats són les següents:

ABC: Un règim corrupte, que té sotmesa la població, és enderrocat —sense gairebé resistència— pels exèrcits aliats. La poca resistència trobada és la dels representants del règim. La població rep l'alliberament amb alegria i agraïment.

Avui: Els EUA i el Regne Unit volen enderrocar el règim corrupte de Saddam perquè té una capacitat bèl·lica perillosa, sobretot per a algun país veí, com ara Israel. Per això, preparen bombardejos selectius que afebliran el règim i el duran a l'extinció.

El País: Tot un país —mecànics, forners, barbers, gent del carrer...— és envaït per terra, bombardejat i ocupat. L'exèrcit mira de frenar l'avanç dels invasors i de resistir amb tàctiques de guerrilla. Molts dels habitants són fets presoners.

El Periódico: La maquinària militar del Pentàgon i els serveis d'intel·ligència nord-americans s'han posat en funcionament per envair Iraq amb uns plans adreçats a governar el país en un futur i a repartir-se'n les riqueses naturals.

La Vanguardia: Després que Saddam no ha acceptat l'ultimàtum que se li ha fet perquè abandoni el país i s'exiliï, les tropes anglo-americanes han d'atacar el règim. Comença, però, una veritable guerra que afecta dones, nens i famílies senceres.

Més enllà de les diferències observables, s'ha de dir, doncs, que la versió dels mitjans de tot l'espectre ideològic s'allunya notablement de la dramatització dels fets que pretenia imposar, d'entrada, el govern nord-americà: la d'una amenaça generalitzada. Però és evident que *l'ABC*, *La Vanguardia* i *l'Avui* miren de justificar-la, mentre que *El País* i *El Periódico* es col·loquen al costat de l'opinió de les poblacions occidentals que la trobaven injustificable.

8. Bibliografia

- AUSTIN, J. L. (1962): *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press. Traducció al castellà, *Palabras y acciones. Como hacer cosas con palabras*. Buenos Aires: Paidós, 1971.
- BASSOLS, M. M. (2001): *Les claus de la pragmàtica*. Vic: Eumo.
- CHARAUDEAU, P. i altres (2001): *La télévision et la guerre. Déformation ou construction de la réalité? Le conflit en Bosnie (1990-1994)*. Brussel·les: De Boeck.
- FERNÁNDEZ, M. (2001): «Un conflit parmi d'autres», a CHARAUDEAU i altres: *La télévision et la guerre. Déformation ou construction de la réalité? Le conflit en Bosnie (1990-1994)*, p. 57-61.
- FERNÁNDEZ, M. (2001): «Un agresseur invisible, des victimes innocents», a CHARAUDEAU i altres: *La télévision et la guerre. Déformation ou construction de la réalité? Le conflit en Bosnie (1990-1994)*, p. 71-78.

- FERRY-VILLATE, B. (ed.) (1992): *Les médias et la guerre du Golfe*. Nancy: Presses Universitaires de Nancy.
- Mots, n. 47 (1996): «Les medias dans le conflit yougoslave». París: Presses de Sciences Politiques.
- SEARLE, J. (1969): *Speech Acts: an essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press. En castellà, *Actos de habla*. Madrid: Cátedra, 1980.
- VAN LEEUWEN, T. (1993): «Genre and field in critical discourse analysis: a synopsis». *Discourse and society*, vol. 4 (2), p. 193-223.